

טרטורים והתאבדויות בצה"ל

(בעקבות כתבתה של שרי מקובר-בליקוב, מוסף שבת מעריב 21 יוני 2003
(דניאל הילר התאבד בירייה במהלך שרותו הצבאי).
מאת: ד"ר חן נרדי, קב"ן ומפקד בסיס טירונים לשעבר, מטפל אישי וזוגי

תקציר

ניסיוני האישי כקצין בריאות נפש וכמפקד בסיס טירונים לימד אותי כי:

- חקירת ההתאבדויות בצבא לוקה בהתעלמות מחלקם של מפקדים בהגברת המצוקה שהובילה להתאבדות.
- בעוד הפרופיל של החייל יורד ל"פרופיל 21", נשאר הפרופיל של יחידות "חולות" ומפקדים מתעללים, ללא שינוי. הם ממשיכים לטרטר ללא התערבות הפיקוד ולעיתים אף בעידודו.
- הטירטורים בטירונות ובבסיסי ההדרכה אינם חריגים ואינם בשולי הצבא אלא נורמות הנוצרות ומחוזקות ביחידות המובחרות ומגובות על ידי ראשי הצבא.
- במקרים רבים, קב"נים ורופאים מהווים עלה תאנה של הצבא המסתיר את האמת על שררה וטרטורים בצה"ל.
- ניתן למנוע חלק ניכר מההתאבדויות, נסיונות ההתאבדות והפגיעות העצמיות ובאמצעות הפסקת הטירטורים וההתעללויות.
- בסיסי הטירונות וההדרכה בצה"ל הנם כור ההיתוך של הגבריות המצ'ואיסטית, האלימה וכהת החושים הגובה מהחברה הישראלית מחיר כבד ביחסי נשים וגברים, במשפחה ובמנהיגות החברתית, הביטחונית והמדינית.

הצהרת ראש אכ"א האלוף גיל רגב, בכתבתה של מקובר, על כך שצה"ל בודק "במקצועיות וברגישות" את ההתאבדויות בצבא אינה נכונה, מטעה את הציבור ופוגעת בהורים השכולים.

לפני מספר שנים התמניתי (כקצין בריאות-נפש וכמפקד בסיס טירונים לשעבר) כחבר בצוות הפקת לקחים בעקבות התאבדותו של חייל שהודח מאחד הקורסים היוקרתיים בצה"ל. בחקירת המקרה הגענו - הפסיכולוג הפיקודי ואנכי - למסקנה כי אילו הייתה נערכת לסגל מפקדיו של החייל השתלמות בנושא: "כיצד לזהות סימני מצוקה של חיילים ולהתמודד עימם", השתלמות חובה לסגלי הדרכה לפי פקודות הצבא, ייתכן שהמפקדים היו מגלים רגישות רבה יותר בעת הדחתו של החייל מהקורס. קבענו בדו"ח כי אי רגישות הסגל, בנוסף לאירועים טראומטיים אישיים שחווה החייל באותה תקופה, היו בין הגורמים להתאבדותו בירייה.

לתדהמתי, הדו"ח שכתבתי הושמט מתיק הסיכום, על ידי ראש ועדת הבדיקה (קצין בכיר בפיקוד). הדו"ח הסופי סוכם כך: "כל גורמי הצבא פעלו כראוי". בדיון עם אלוף הפיקוד על מסקנות הוועדה, חזרתי והשמעתי את המסקנה אליה הגענו – הפסיכולוג הפיקודי ואנכי. למרות שחלפו מאז מספר שנים, אני זוכר היטב את תגובת אלוף הפיקוד. הוא עצר אותי באמצע דבריי ואמר בקולו הסמכותי ובטון מתרה: "סגן אלוף חן נרדי, כדאי לך לזכור את הפתגם 'חכמים היזהרו בדבריכם'. ניסיתי להמשיך את דברי אולם הוא קטע אותי פעם נוספת. המסר לאנשי הוועדה היה ברור: "אל תזכירו את אחריות המפקדים והיחידה. הכיוון צריך להיות הרקע האישי והאישיותי של החייל.

נכון שלא כל חייל מודח שהמערכת נוהגת בו באטימות מתאבד. נכון שהחייל ששלח יד בנפשו, הוא האחראי ללחיצה על ההדק. אבל ניסיונה של המערכת הצבאית לחפות על כישלונה לזהות סימני מצוקה של חיילים ולטפל במצוקה הזו לאחר שהתגלתה, היא פשע בלתי נסלח. ראשי אכ"א לדורותיהם חוזרים ומצהירים כי רוב מקרי ההתאבדות בצה"ל אינם קשורים כלל לשירות הצבאי,

אלא לאישיותם ולרקעם של החיילים. זהו שקר. ניסיונם של דורות קב"נים ופסיכולוגים צבאיים, מלמד כי שררה, התעללות, טירטורים, זבורים, הזנחה רפואית, אטימות לסבל, ונחישות פושעת בביצוע משימות, יוצרים את הקרקע ממנה צומחים ההתאבדויות וניסיונות ההתאבדות (בצה"ל למעלה מ 500 ניסיונות התאבדות בשנה).

לפני מספר שנים גילה דו"ח סודי של מחלקת מדעי ההתנהגות בצה"ל כי בסיסי הטירונות וההדרכה נגועים בתרבות טרטורים והתעללויות אכזרית. הדו"ח נגזז והתרבות הזו עדיין רווחת. אין מדובר בחריגים אלא בנורמות פסולות העוברות מדור לדור. לא סמל מחלקה שסרח, ולא מ"כים פורקי עול קובעים את הנורמות הללו. נורמות פסולות אלה מתגבשות ביחידות הקרביות והמובחרות של צה"ל ומבוצעות בידי מפקדים שחלקם מאייש את הצמרת הביטחונית והמדינית של מדינת ישראל. (הקורא מוזמן לעיין בספרו האוטוביוגרפי של אבנר שור, בוגר סיירת מטכ"ל, על קורותיו בסיירת. אבנר מספר על טרטורים, ושררה שהפעילו מפקדי סיירת מטכ"ל, כלפי הלוחמים המובחרים ביותר של מדינת ישראל).

לאור כל זאת, ראוי לשאול, כיצד ממלאים את תפקידם חישני המצוקה הצה"ליים, הרופאים והקב"נים המופקדים על בריאותם הפיזית והנפשית של החיילים?

במסגרת חקירת ניסיון התאבדות של חייל בבסיס טירונות של חטיבה קרבית אמר לי קב"ן הבסיס: "אני רואה כל יום טירטורים קשים ביותר, אני רואה חיילים שנשברים מיחס משפיל, אני רואה אי קיום פקודות לגבי שעות שינה. ניסיתי לדבר עם מפקד הבסיס אבל הוא אמר לי באפן ברור ביותר: 'תתעסק עם החיילים שקשה להם ולא עם המפקדים. תשאיר לי את הנושא של הטרטורים'."

כך שלא מדעת, ולעיתים מתוך פחד, הופך חלק ניכר מהרופאים ומהקב"נים לבולמי הזעזועים של ארועי הטרטור וההתעללות, לספקי שקט תעשייתי המגן על המערכת מפני ביקורת, הפקת לקחים ושינוי. כך עובדת השיטה: החייל הקורבן מקבל טיפול נקודתי: לעיתים שיחות עם קב"ן, תמיכה והבנה למצוקה שאכן מסייעים לו להמשיך ולשרוד במערכת, לעיתים שליחתו לפסיכיאטר

להורדת פרופיל ושינוי שיבוץ ולעיתים פליטה מהטירונות או מהצבא עם סטיגמה פסיכיאטרית: פרופיל 21. בניגוד לחייל שלא רק טורטר, אלא אף שילם בשנית על שבירתו, המערכת הצבאית החולה, זו שאפשרה את מעשי ההתעללות וטירטור, לעולם אינה מקבלת "פרופיל 21" וממשיכה לפגוע בגופם ובנפשם של חיילים.

השאלות שאינן נשאלות:

ההתמקדות ב"אי ההתאמה" של החייל למערכת, מסיחה את דעת הצבא ואת דעת הציבור מהשאלות המרכזיות: מיהן היחידות שבהן נפוצים התעללויות וטירטורים? מה לקוי בהן? מיהם המפקדים המתעללים? כיצד מטופלות תלונות על התעללויות? האם הפיקוד הבכיר מקבל דיווחים על התעללויות באופן שוטף ומגיב במהירות הראויה? באילו אמצעים נוקט הפיקוד הבכיר על מנת להתמודד עם מסורות של התעללות והשפלה ביחידות השונות? כיצד קורה שנורמות פסולות אלו ממשיכות ללא הפרעה להתקיים בצה"ל של שנות האלפיים? האם מעוכב קידומם של מפקדים בכירים שביחידותיהם מטרטורים ומשפילים? מדוע במשך כל שנות קיומו לא הצליח הצבא לעקור את הנגע הזה?

גבריות מצ'ואיסטית אלימה וכהת חושים.

החברה הישראלית משלמת מחיר יקר על השפלת בניה בצבא (מאמר נפרד יוקדש להשפלת הבנות בצה"ל – סקסיזם, הטרדות מיניות ועוד). תרבות הזבור והטרטור מעצבת גבריות אלימה וכהת חושים. "הצבא יעשה ממך בן אדם" אומרים לנער המתגייס לצבא. האמנם? דורות של נערים בני 18, מתחנכים לשאת בשקט את הטירטורים וההשפלות בטירונות ולהשלים עמם כגזירת גורל. הם לומדים להתבייש במצוקתם כי הם מאמינים לשקרים שמוכרים להם: שרק ככה אפשר להפוך אותם לחיילים, 'לגברים אמיתיים', שמה שלא הורג מחשל, שהכל חוויות ושהם עוד יתגעגעו לטירטורים האלה. כך לומדים גברים לשים על פניהם מסיכות של אדישות, כוח, זילזול והתנשאות ולהתכחש למה שהם מרגישים באמת. כל זה אינו עושה אותם ואותנו חזקים באמת. מפני שהכאב אינו הולך לשום מקום. הוא רק משנה את צורתו.

כמטפל ומנחה קבוצות גברים אני מזהה את הצלקות העמוקות שחרצו
ההשפלות בצבא בנפשם של גברים: החל באכזריות, ובאלימות כלפי 'האחר':
נשים, ילדים, עובדים, בתור לקולנוע, בכביש, ועם בני העם הכבוש, וכלה
בפגיעה ביכולתם להיות מודעים לרגשותיהם, להקשיב לעצמם ולאחרים,
להעניק ולקבל אמפטיה, לתת ולקבל חום ורכות, לקבל החלטות רציונליות שיש
בהן הרבה לב ופחות אגו וכוחניות.